

Mphato
wa **3**

Puku ye Kgolo ya dikanegele tše kopana

SEPEDI

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Puku ya

2

Mokgwa wa go šomiša Puku ye ye Kgolo:

Dikanegelo tše di lego ka mo go puku ye:

1 Mafelelo a beke ao nka se a lebalego

1

Go itokišetša nako ya go bala Puku ye Kgolo.

- Kgonthiša gore barutwana ka moka ba bona puku.
- Ge barutwana ba phapošborutelo ya gago e le ba bantši, bokaone ke gore o šome le sehlopha se sennyane.
- O tla hwetša gore go na le mohola go dira gore puku e eme gore o se hlwe o e swara ge o dutše o e bala. (Lebelela ditaelo tše gore o dire gore puku e eme ka khabara ya morago.)
- Šomiša rula goba sešupo go šupa mantšu, ge o dutše o bala.
- Ge o nyaka go bonagatša mantšu, o ka mamaretša mantšunyana a go mamaretša go dikologa lentšu go le bonagatša, goba wa dira lefastere la maselamotse. Šomiša setsekana sa pampiri ya sebopego sa khutlennethwi, o se ripe mo bogareng, gomme o bee khutlennethwi, o e tloše mo bogareng, gomme o mamaretše khutlennethwi godimo ga sengwalwa gore go bonagale fela lentšu le tee.

Nako ya mathomo ya go bala ka go šielana

Nako ya mathomo e lebanywa le boipshino le tebelelo ya mathomo ya go lebelela sengwalwa, barutwana bona ba fetola ka bobona ge ba lebelela sengwalwa.

- Phetlolla kanegelo, ba tla bala. Bolela ka ga ditshwantšhetšo.
- Kgopela barutwana gore ba bolele gore ba nagana gore kanegelo yeo e theilwego godimo ga diswantšho e reng.
- Tšweletša mantšu a mathata goba a maswa pele barutwana ba bala kanegelo.
- Dira dikarata tše mantšu go tsebagatša tlotlontšu ye mpsha.
- Bala kanegelo, o šomiša ditlhagišo, gomme o fetolafetola lentšu la gago, lebelo le moyo wa lentšu. Šomiša dika le ditlhagišo tše sefahlego.
- Latela mongwalo ge o dutše o bala, ka go šupa mantšu ka kotana goba ka rula, gore barutwana ba bone seo o se balago, gomme ba amanye modumo le dika mo lephepheng. Gape se se tla ba thuša go bona tshepetšo ya go bala go tloga go la nnele go ya go la mmagoja, le go tloga godimo go ya tlase.
- Šomiša se bjalo ka sebaka sa go tsebiša 'polelo ya puku' bjalo ka: mantšu, mafofo, lephepheng, mongwadi le hlogo, bjalobjalo.
- Dira gore barutwana ba kgathe tema mo kanegelong, ka go bolela fao sekafoko se ipoeletšago (mohlala: "Kitima, kitima, kitima ka lebelo leo o ka le kgonago, o ka se ntshware - Ke nna monna wa borotho bja dikhanakhana!").
- Kanegelo ye e bušeletšwago e swanetše go balwa gabedi go ya gararo, go fa barutwana sebaka sa go tšweletša polelo ya mogobelo, ge ba ekiša ditiragalo, goba go bušeletša dikarolo tše kanegelo, ka mantšu ao ba ikgethetšego ona.

Nako ya bobedi ya go bala ka go šielana

- Mo nakong ya bobedi go šomišwa sengwalo sona seo se šomišitšwego, gomme nepišo e šuthela go tšwela pele go kgathetša tema mo go baleng le morutiši, go šomišwa dipoledišano tše di šomišwago go tšweletša pele kwešišo ya tlotlontšu, go fetolela mabokgoni le sebopego sa sengwalo (popopolelo, maswaodikga, bjalobjalo).
- Go tšwa go wena, morutiši, go dira gore go išwe šedi go hlokome leng dithuto tše di amanago le šedi yeo e lebelelagoo dikgopoloo tše di latelago, mabapi le dikgatišo, dibopego tše dingwalo, mekgwa ya tumothlaka, dipatrone tše polelo, boitshupo bja mantšu, mokgwa wa go lemoša mantšu, le kwešišo, go mehlwaela ya tekanetšo (ntšukantšu, go pušeletšopeakanyo, go tšeia gore go bjalo, tekanyetšo le dipotšišo tše go fa maikutlo).

Nako ya boraro ya go bala ka go šielana

- Mo nakong ya boraro ya go bala ka go šielana, barutwana ba swanetše go bala sengwalo ka bobona gomme ba kgathetša tema ka go bolela, ba kgathetša tema ka go dira ka matsogo le go ngwala ditiragalo tše di theilwego godimo ga sengwalo.
- Ge go kgonagala, sengwalo sa Go balwa ka go Šielana se swanetše go tsebiša go Ngwala ka go Šielana moo morutiši a swanetšego go laetša gore sengwalo se ngwalwa bjang, gomme barutwana ba sware morero wa go ngwala taodišo ka ga sengwalo, gomme morutiši a kgathetša tema ya go kgonagatša le go ba sethaledi sa go laetša gore go ngwalwa bjang. Gomme tshepetšo e thuša go lokišetša barutwana ge ba dira mošomo wa bona wa go ngwala.

Mafelelo a beke ao nka se a lebalego

Ke nna Reabetšwe. E be e le mafelelo a beke a go etela Makgolo le Rakgolo kua polaseng ya bona. Nna le mogwera wa ka yo mogolo, Daza, re be re sa fetše go bolela ka ga leeto leo la ren, nakong ye nngwe le ye nngwe ge re hwetša sebaka.

Morutiši wa ren, Mohumagatšana Morris, o ile a re rakelela re fana mangwalwana ao a bego a le mabapi le leeto leo la mafelelo a beke. Ka mokgwa wo re bego re thakgetše ka gona, re be re sa tsebe gore re itire eng ge a re rakeletše.

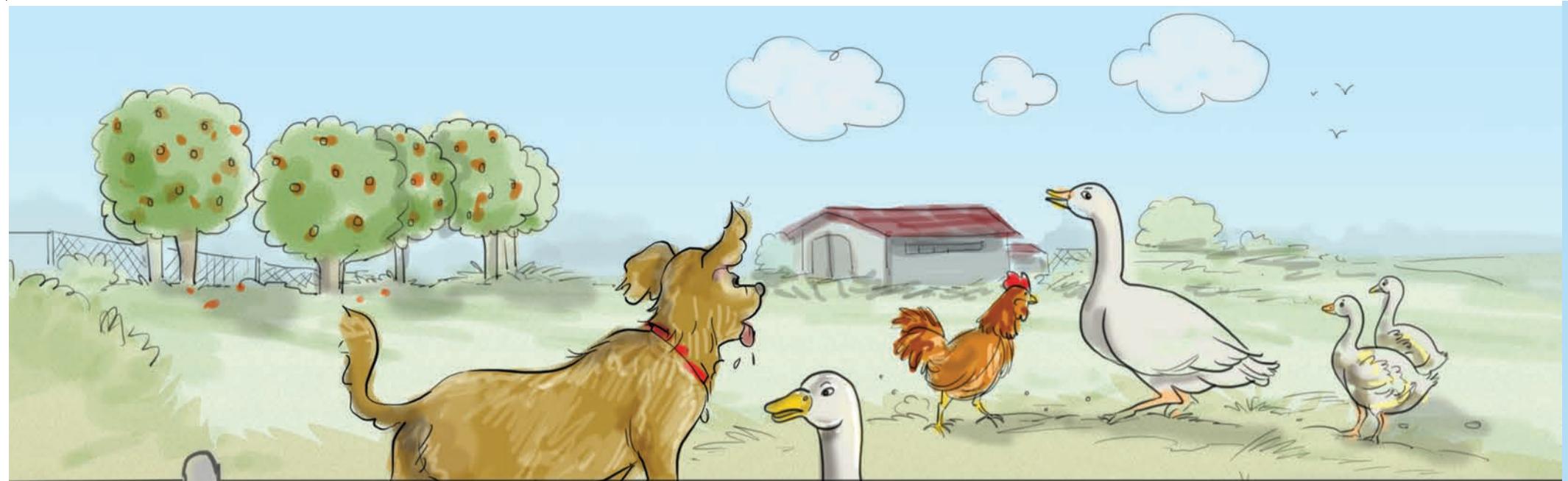

Re be re rata polasa. Go be go
na le mapidibidi, maganse, dikgogo,
dipokolo, dimpša, dikgabo gape le
diputšanyane tše tharo.

Dipudi di dula lešakeng la kgauswi le
dipokolo. Di na la matlalo a boy a bjo
bontši, ditsebe tše kgolo le mahlo a
magolo le dinaka tše kgolo, gare ga
diphatl a tša tšona.

Mokibelo wo mongwe le wo mongwe,
Makgolo le Rakgolo ba rwala diputse
tša bona tša raba le go apara
diobarolo, ge ba eya go hlwekiša
lešaka la dipudi.

Lešaka la dipudi le be le tlala ditšhila
kudu. Dipudi ga di na bothakga.

Ge re dutše re otlela re eya ngwakong
wa mo polaseng, ke ile ka kwa eka go
na le se se sa tlwaelegago. Ka nnete!

Makgolo le Rakgolo ba be ba se mo
keiting go tlo re gahlanetša. "Lebelela,
mma, go na le seo se diregilego.

Makgolo le Rakgolo ba kwaetše gare ga
lešaka la ditšhila!" "Batho ba Modimo!"
gwa goelela MmagoReabetšwe.

"Ke holofela gore ga se ba robega
marapo! Bjale dipudi tšela tše tharo
di kae? Kweni, Laila le Bili le gokae?

Di swanetše go ba di šwahlile gape!

Reabetšwe, wena le Daza, sepelang le
nyakišiše gore dipudi di ile kae, ge nna
ke sa leka go thuša Makgolo le Rakgolo".

Kweni, pudi ye e thapilego, yeo e godišitšwego le dimpša, e be e le sebopiwa se se makatšago. E be e sa tsebe gore na ke yona pudi, mpša goba motho. Makgolo o be a e fepa ka go e nyantšha maswi ka lepotlelo. Ge e be a sa le ye nnyane, e be e fela e utswa marathana, e bile e robala mo disofeng!

Kweni e be e le bohlale, gape, e be e kgona go kgoromeletša senotlelo godimo, gomme e bule lešaka e nape e tšabe. Dipudi tše pedi tšela tše dingwe di be di fela di no e šala morago.

Laeli, pudi ye nnyane kudu, e kile
ya phološwa gomme Bili, pudi ye
kgolokgolo, e be e rata go ngongorega
kudu, gomme ka nako, ka lebaka la go
befelwa e be e šušula batho.

Ke tsebile gore se e ka ba seo se
diragaletšego Makgolo le Rakgolo!

Re kitimile ka lebelo, re theoga
le mašemo. Re hweditše dipudi di
phathankgana mo mašemong ao a sa
tšwago go bunwa, di eja bjang bjo bo
segilwego, le meetlwa ye e šitšwego.

Ke duma ge nka di tlogela gona
mowe, eupša go be go se na magora
a metato, gomme dipudi di be di rata
diprotea tša go ja tšhelete ye ntši tša
Morena le Mohumagadi Nathi , ka fao
ra tšhaba go dira molato.

Re ile ra di bitša ka go di rapeletša.
"Kweni, Bili, Laeli, etlang mo". Bili e ile
ya tlorola ditsebe tša yona, gomme ya
thoma go fatafata mo fase.

Sa pele ke ile ka ya go Kweni. Ke ile ka e sebela ka tsebeng gomme ya sepela kgauswi le nna e homotše. Laeli e ile ya šala Daza morago, gomme, re ile ra di gapela ka lešakeng la tšona.

Makgolo le Rakgolo ba be ba sa hlwe ba le fao. Mma o be a kgonthišitše gore ga se ba gobala, gape, ba be ba dutše godimo ga ditulo tša bona setupung sa ka morago ba iketlile.

Re notletše lešaka ka mokgwa wa go bolokega gore di se bule, gomme ra ya go tšea Bili.

Re e tlemile molala ka thapo ye telele, ra e hlahla le ge e be e ganagana, ra e bušetša ka lešakeng.

Go be go na le dipiskiti tša go ipakelwa
le maelo tše di bego di beetšwe rena.

“Re a leboga, Makgolo!” bobedi ra
goelela ka lethabo. Dipiskiti tša gagwe
di be di le bommamoratwa ba rena.

Makgolo le Rakgolo ba be ba na le
dimpša tše hlano: Jasmine, Yoya, Khalo,
Rori le Tito. Ka moka ga tšona di be di
tlišitšwe mo polaseng ka ge di be di se
na legae, di no itshepelela. Makgolo le
Rakgolo ba ile ba di tše ya ba dimpša
tša bona.

Jasmine e be e le mosetsana wa
maoto a matelele, wa sebolepego sa
bohumagadi, ka baki ya bophiswa bja go
phadima, le mahlo a magolo a go koloba.

Dimpša tše, di be di kgatha tema ye kgolo kudu mo polaseng. Rori e be e le mpša ye kgolo ya mabobo gomme e be e dirile segwera le leganse.

Ge re bitša Rori gore e tle e tšee lerapo la yona, Gansi o be a tloga a sa thabe ka ge re se ra mo tlišetša selo se sebose. Ke ile ka kitimela ka khitšhing go yo mo tšeela borotho.

Yoya e be e le mpša ya Makgolo ya mmamoratwa. E bile le Makgolo go tloga kgalekgale, go ya le ka fao nka gopolago. E be e rata Makgolo gomme e be e tle e ikgohle ka yena gore a kwe borutho, ka dinako tšohle ge a ka kgonna.

Tito le Khalo e be e le dimpša tše
nnyane tšeо di bego di rata go ba
mmogo. Di be di kgonthiša gore
dikgogo di bolokegile, ka dinako tšohle
ge diphukubje di tlie mo jarateng mo
polaseng.

Makgolo le Rakgolo ba be ba na le letamo le legolo mo polaseng ya bona. Nna le Daza re be re rata go thutha ka go lona. Mosong wo o latelago, dimpša tše hlano, nna le Daza re ile ra kitimela letamong go yo thutha e sa le ka meso. Jasmine, go feta tše dingwe, e be e rata kudu go thutha.

Nako ye nngwe, ge ke be ke swerwe ke krempe leotong la ka, e ile ya swara letsogo la ka gabosele, ya nkgogela ka thoko ga letamo. Nna le Daza re ile ra ikwa re bolokegile ge re na le Jasmine.

Ka morago ga go ipshina kua letamong,
e be e šetše e le nako ya dijo tša
letena. Ge re boela morago ntlong ya
mo polaseng, re kwele `mmêêê mmêêê
mmêêê', ye e laetšago go tlalelwa.

Kwanyana ye e sa tšwago go tswalwa,
e be e tantšwe ka sethogweng sa
meetlwa. "Daza! Nthuše go lokolla
kwanyana mo meetlweng ye", ka kgopela.

Ka morago ga go leka, re ile ra kgoná
go e lokolla. E ile ya tobatoba ya leba go
mmayo, yoo a bego a letile ka letšhogo.
Ge re fihla gae, re ba boditše ka ga
kwanyana yeo e bego e šaretšwe le seo
re se dirilego.

"Le šomile!" a realo Rakgolo. "Ruri le tlo ba le tše ntši tšeо le tlogo di botša bagwera ba lena kua sekolong gosasa!" Aa! mafelelo a beke a mabose! Re rata bophelo bja polaseng.

**Maitemogelo a mabotse a tla dula a na
le rena go ya go ile.**

O a amogelega mohlwaeleng wa Puku ye Kgolo. Puku ye, ye Kgolo e hlama karolo ya Mohlwaela wa Molalatladi, wo o aparetšago dipukutšomo, kgoboketšo, dipadišo tše di hlophilwego le diphoustara. Re hutša gore o tla hwetša dikanegelo tša go fapano tše di akareditšwego ka go Dipuku tše Kgolo tše seswai tša mphato wo, tše di nago le mohola go barutiši ba lena, le gore barutwana ba lena ba tla ipshina ka maitemogelo a go bala ka go šielana. SEPHOLEKE (CAPS) sa Kgato ya Motheo se tšweletša molaleng go Bala ka go Sielana e le ye ningwe ya dikarolwana tše bohlakwa tša maano a go bala. Go bala ka go šielana ka mehla go diragatšwa mo nakong ya matšatši a mabedi le a mane mo bekeng mo ngwana yo mongwe le yo mongwe a nago le sengwalo sa go swana le tše dingwe tša go balwa. Dipukutšomo le dipadišo tše di hlophilwego di swanetše boikemišetšo bjo.

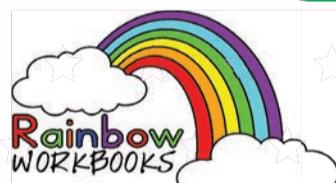
Le ge go le bjalo, go bala ka go šielana o šomiša Puku ye Kgolo ya go ba le maletere a magolo ke mokgwa wo mobotsebotse wa go bala ka go šielana, ka gore barutwana ba kgona go bona maletere le diswantšho, gomme, o kwešiša ge o dutše o bala ka mokgwa woo o swanago le go bolela kanegelo ya balapa ka mokgwa wa setlwaedi wa setšo. Go bohlakwa gore barutwana ba dule ba dikologile Puku ye Kgolo, ka gore barutwana ka moka ba kgona go bona le go bala sengwalo. Maletere a magolo a Puku ye Kgolo a dira gore motho a balele godimo, a balela barutwana ba palo ye kgolonyana ka nako e tee mo lefelong leo go iketlwago, motho a sa tshoge selo.

Puku ye Kgolo mo go mehlwaela ye, e tla tsebiša barutwana dikanegelo tše ntši, direto, merumokwana le ditiragatšo, gammogo le tsebo, le ditshwantšho, ka lerato.

Ke mošomo wa gago, bjalo ka morutiši, go dira gore dikanegelo di be le bophelo mo go barutwana, le go dira gore lefelo le ba lego go lona le be la go thabiša, la go ba lefelo la khuduego ya mahlahla. Ge o šomiša Dipuku tše Kgolo, go go kgontšha gore o be mohlala, ka maitemogelo a go bala, ka go hlama moyo wa lethabo, go wena le barutwana ba gago. Re hutša gore puku ye e tla go thuša gore o dire ka wona mokgwa woo.

Dikgopolole tše dingwe tša go šomiša Puku ye Kgolo

ISBN 978-1-4315-3030-4

ISBN 978-1-4315-3030-4

THIS BOOK MAY NOT
BE SOLD.

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street, Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
First edition 2016

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

The Big Books in this series are available in all languages. They were developed by a team of UNISA Language and Education experts as part of their Community Engagement contribution to South Africa's education sector.

Author: V McKay

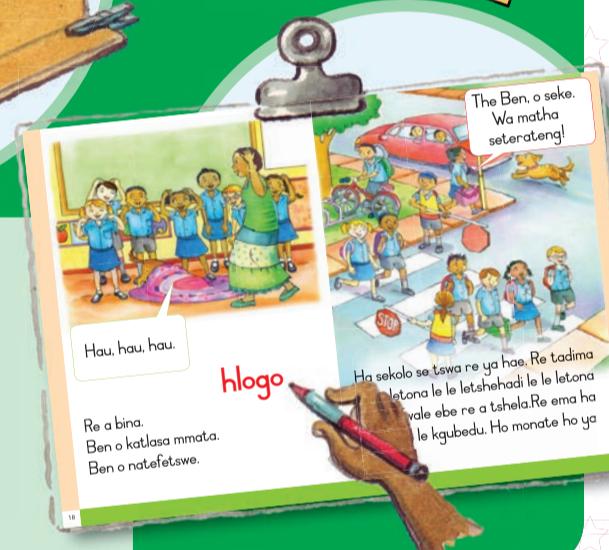
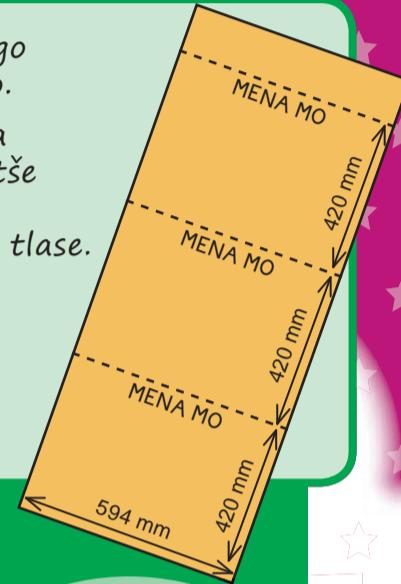
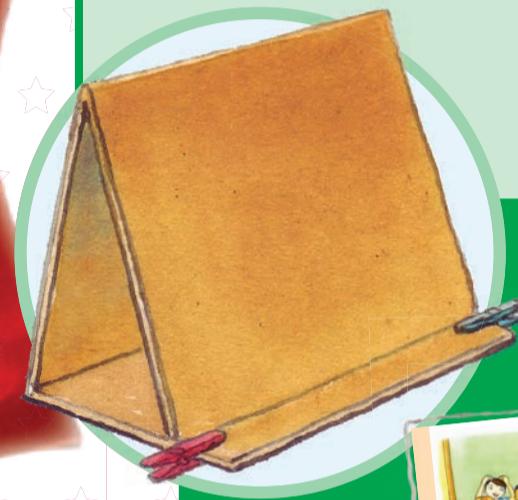
Itirele lefelo la gago la go bea Dipiku tše Kgolo

O tla swanelwa ke go ba le:

1. Khatepoto ya bophaphathi bja go lekana le bja Puku ye Kgolo ge e butšwe (594 mm) le botelele bja Puku ye Kgolo, gararo (1360 mm).
2. Theipi ya go kgomaretša
3. Dipatiši tše pedi goba diphekese go swara khatepoto maemong a yona.

Šomiša Theipi ya go mamaretša go kgomaganya diripa tša khatepoto.

Mena khatepoto go dira freimi ya sebopego sa A gomme o mamaretše botlase le bokapele bjale ka ge go laetšwa mo go tshwantšetšo mo tlase.

- Šomiša phaphathi ya plastiki ye e se nago mebal a e be sekhpetsi sa Puku ya gago ye Kgolo. E tla hola barutwana le morutiši go ngwala godimo ga plastiki.
- Ngwala godimo ga sekhpetsi ka pene yeo e dirilwego, gagolo, ka meetse, yeo e hlatswegago.
- Šomiša sepatiši sa go se ngaologe sesolo go kgomagantšha sekhpetsi sa Puku ye Kgolo, sa go bonagantšha.

